

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

33

HORVÁTH ILONA

ECSETTEL, BRONZZAL, LÉLEKKEL
Bálits Kálmán élete és munkássága

750
H 90 2011

**Készült Nagykanizsa Önkormányzata és
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület
támogatásával**

Szerkesztő: Horváth Ilona

Címlap:
Bálits Kálmán „Erdei út” című festménye
(Dr. Horváth György tulajdona)

Felelős kiadó:

NAGYKANIZSAI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET
Nagykanizsa, Erzsébet tér 8.
Cserti Tibor elnök

.....

Minden jog fenntartva!

ISBN
978 963 89018 3 5

Készült a Nagykanizsai Szociális Foglalkoztató
Nonprofit Kft. nyomdájában
2011
Ügyvezető: Dr. Berlinger Henrikné

Előszó

„A >modern ember< eljuthat oda, hogy értékrendjében és erkölcsében elbizonytalanodik, lelke elszürkül és időtálló kapcsolat teremtésére alkalmatlanná válik. Elidegenedése a természettől, a szülőföldtől, a múlttól egyre nő, és ezzel párhuzamosan fokozódik jóléti gondolkodása, fogyasztói szemlélete. – A ma embere már ezt az életet éli.” (Hintalan László)

A művészet azonban másról szól. Különösen másról beszél **Bálits Kálmán** alkotó tevékenysége, akiről és akinek az emlékére ez az írás készült. A művész éppen az idézetben elhangzó viszonyokat, kapcsolatokat tartotta meg és őrizte, éppen ezeket értelmezte újjá. Ővé volt a természet, otthon érezte magát a zalai tölgyek között, a múltat idézte fel régi parasztházaival és pincéivel. Tisztelte a szülőföldet, a Napot és a vizet.

Kálmánnak minden alkotásából emberség árad, amelynek magva a szeretet. Festményein, portréin és szobraiban az egyedi ember jelenik meg, monumentális tablóján városunk történelmének fő eseményei, hősei elevenednek meg, mozaikján és bronz domborművén pedig a hétköznapi világának szereplői, küzdelmes sorsunk jelképes, ám mégis hús-vér alakjai kelnek életre.

Közel 40 év alkotói munkásságát kívánja feleleveníteni a könyv, Bálits Kálmán sokrétű tevékenységét, amely a képzőművészet több ágát érintette. Megszólalnak a kötetben barátai, kollégái, testvére, akik jelenleg is igyekeznek az emlékéét ápolni. Festményei ma is sok család életében, hétköznapijaiban helyet foglalnak, ékesítik az otthonokat. Képei ajándékként a világ számos pontján megtalálhatók, így eljutottak Argentínába, Németországba, Oroszországba és Indiába is. Három legnagyobb munkája pedig – a szó szoros értelmében – a DKG-ban lelhető fel. Ezek az alkotásai szintén jelzik, időnként

roppant feladatra vállalkozott. Tevékenységében azonban mindig segítették családtagjai, munkatársai, akikkel kiváló kapcsolata volt.

Kálmán elsősorban festő volt. Igényes és szorgalmas festőművész. Közhelyszerűen hangzik, de szerette a természetet, az erdőt, a fákat, a virágokat. Szerette a fényt, a színeket és a naplementét. Szerette a szépet. Csak a lelkében álmodott, mindig a valóságot tárta elénk. És ha ránézünk egy-egy képére, bepillantunk alkotójuk szívébe.

Szimonidész a következőket mondta: „A költészet beszélő festészet, a festészet néma költészet.” Egyetérthetünk a görög költő gondolataival – ezzel a kiegészítéssel: Bálits Kálmán festményei – a mozaikokkal, a domborművekkel, a szobrokkal együtt – megszólalnak. Nekünk üzennek – így szerencsések vagyunk.

Akiről a könyv szól...

Bálits Kálmán 1935. április 26-én született Diszel községben. Édesapja Bálits Ferenc körjegyző, édesanyja Simon Mária tanítónő volt. Két bátyja után látta meg a napvilágot. Szüleivel 1941-ben költözött Nagykanizsára. Elemi és középiskoláit itt végezte el, 1954-ben tett technikus érettségit a 20-as számú Kohó és Gépipari Technikumban. Az akkori idők rendje szerint a Gyöngyösi Malomipari Vállalatot jelölték ki kezdő munkahelyéül. 1956-ban katonai szolgálatra vonult be, majd leszerelése után visszament Gyöngyösre. 1961-ben megnősült, felesége Rácz Anna látszerész volt. A következő évben a fűzfői Nitrokémiához került művezetőnek.

Nagykanizsára 1963-ban költözött vissza, a Dunántúli Kőolajipari Gépgyárban helyezkedett el, ahol nyugdíjazásáig (1991) dolgozott vas- és fémesztergályosként, műszaki ellenőrként és függetlenített csoportvezetőként.

Iskolás korában kiválóan sportolt. A Vasútnál 1951-ben alakult meg az első kézilabdacsapat, amelynek Kálmán is tagja volt, és amely két évvel később megnyerte a Zala – Vas megyei összevont bajnokságot, sőt Budapesten a gépipari technikumok országos versenyén is győztek. Jól úszott, kosárlabdázott, síelt, s tagja volt a serdülő teniszválogatott-keretnek.

Amíg a család falun élt, a gyermekek őszi-téli elfoglaltsága – a szülők készítésére – az agyagalak-formázás, a fafaragás, a rajzolás volt. Kálmán korát meghazudtolóan jeleskedett az agyagmunkában. Általános iskolás korában a Zrínyi iskolában rajztanára, Szmerkly János figyelt fel rajz- és festői készségére, ő szorgalmazta a képesség kibontakozását, ő segítette hasznos tanácsokkal. Ezt követően Vörös János, a család barátja támogatta, aki elsősorban a szobrászat felé irányította, a festészetben pedig Szemenyei Ferenc volt a mestere.

Képzőművészeti alaptanulmányokat Gyöngyösön, Szolnokon és Kőszegen folytatott. 1954-ben jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára, de oda – nem a tehetség hiánya miatt – nem vették fel. Képességét igazából Nagykanizsára való visszajövele után kezdte kibontakoztatni. Ebben nagy segítségére volt a gépgyár akkori igazgatója, Kállai Sándor, aki a vállalat kultúrházának (Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház) pincéjében biztosított számára helyet. Kálmán ott tervezte a két mozaikot is.

Nyugdíjazása előtt kezdte meg a dunántúli olajipar történetét ábrázoló, mintegy 5 méter hosszú bronzalkotást. Ebből három darab készült el, ezek a gyár irodaházának tanácstermében láthatók. A munkát azonban befejezni korai halála miatt nem tudta. Bálints Kálmán 1992. július 2-án, 57 évesen hunyt el.

A sokoldalú művész

„1969-ben a vállalat igazgatója megállította a gyár udvarán és rámutatott a IV. üzem homlokzatára, mondván: – Nem bántja a szemét az a csupasz falfelület? – Valahogy így kezdődött.” – Ezeket a gondolatokat mondta Bálits Kálmán egy visszaemlékezésében, amikor a Történelmi tabló keletkezéséről beszélt.

A kezdetek azonban – mint jeleztük – sokkal korábbra nyúlnak vissza, és alkotói munkásságában első helyen mindig is a festészet állt. Legfőbb tevékenységi köre a természet kínálta káprázatos szépségek megörökítése és visszaadása volt, munkásságának alapvető indoka a természet és az ember viszonya. Erről mindig féltő gonddal is beszélt.

Elsősorban akvarelleket festett, de olajképei és grafikai is jelentősek. A zalai és balatoni tájakon kívül megörökítette Parádót, Mátrafüredet, Leányfalut, szívéhez közel állt az erdő, a parasztház, a pince. Bensőséges, érzelemgazdag kapcsolatot tartott az őt körülvevő világgal. Minden festménye a tájban, a természetben, a szabadban készült. Soha nem végzett fél munkát, mindig a teljességre törekedett. Hihetetlen alkotókészség jellemezte.

1991-ben a Hevesi Sándor Művelődési Központban volt Kálmánnak jubileumi tárlata. Ez volt a 39. nyilvános bemutatkozása és a 12. önálló kiállítása. Ennek kapcsán a Kanizsa újság a következőket írta róla: „Bálits Kálmán szilárd akaratú, elvekért minden ütközést vállaló, szókimondó ember. Megszállottan, elszántan küzdött; ha győzött, boldog volt... A belső tűz, az óriási energia ma is telített benne.”

Tehetséges volt, már kilencéves korában képeiből kiállítás nyílt. Mesterének Szomerey Endrét és Szmerkly Jánost tartotta, bár mindig a maga útját járta. Vallotta: „Nem hiúságból, hanem kényszerből alkotok.” Festményeivel szemben örök elégedetlen volt. A festés önfejedelmre készítette.

A jubileumi tárlaton arról, hogy mit jelent számára a festészet, így szólt:

„– A képeimmel érzelmeimet akarom kinyilvánítani, amihez ki nem mondott, megfoghatatlan érzés kell. Az izgat, az a gyönyörűség, hogy azt a megnyugtató lelkiállapotot adjam a képeim nézőjének, amit én érzek egy mű befejezése után. Mondanivalómat egyszerűen, tisztán, érthetően festem meg.”

Bálits Kálmán festményei nyugalmat árasztanak. Nem hangosak, színeivel, formáival csalogatnak, halkán mesélnek a távoli múlttól és a változó jelenről. Az akvarellek és az olajképek az élénk, sugárzó színek ellenére is szelídek, melegsége sugallnak. A festmények arról is beszélnek, hogy a múlt és a bűvös emlékek repedezettek, omladozók. A sorstragédia bujkál a hívogató tónusok ellenére a bájos kis parasztházak, présépületek falai mögött.

A XXX. Bányásznapi alkalmából – 1980-ban – Kálmánnak Siófokon nyílt kiállítása a Gáz- és Olajszállító Vállalat székházában. Ez volt a harmadik önálló tárlata, amely szintén nagy sikert aratott. Varga József erről az Olajmunkás nevű lapban a következő címen írt: „Munkás? Művész? Bálits Kálmán!”

A Siófokon bemutatott képek egyértelműen tájfestőként jelzik a művészt. Az akvarellek derűs világot sugallnak, a villódzó fények és a bujkáló árnyak egységes tónust adnak a dombok, fák, apró házikók idilli, ám mégis természetes világának. A táj ezernyi változása válik az esztétikai öröm forrásává. – És ez nem csak a siófoki kiállításra vonatkozik...

„...óh lélek! Ez a hazám” – mondják Bálits Kálmán képei – József Attilát idézve –, s idézik Krúdyt is, aki a maga módján és formanyelvén ugyancsak csodálatos „tájképeket” festett. A művész festményei tiszták, üdék, humánusak; senkit nem utánoznak, de alkotójuk kézjegyét összetéveszthetetlenül magukon viselik. Kálmán az a típusú festő volt, aki örömét lelte abban, ha a szép és ritka pillanatait megoszthatta másokkal. Véleménye az volt, hogy egy mű ne csak gyönyörű legyen, hanem amit ő észlel, érzékel a világból, azt átadja, átvigye, bemutassa a közönségnek. Úgy alkotott, hogy az egyszerű ember is értsen belőle. Így nem csoda, hogy a szemlélő számára élmény a gyorsan változó látvány megragadása, az improvizatív „előadásmód” átélése.

Kálmánnak rendszeresen voltak kiállításai – 1976-tól – az Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Házban. Egyik tárlata kapcsán a következőket írta Varga József: „Jellegzetesen bálitsi hangulat érezhető. A töprengő, néha mélabús, máskor tág szemmel csodálkozó ember megint észrevette a természet enyészetévé lett boronafalú pincét, amelyet a Nap éppen ráverődő sugara csodálatos színben ragyogtat.” De megelevenedett itt a bélatelepi park, Fenékpusztja, a Csónakázó-tó és környéke, a szeretett zalai táj és a Dunántúl vidéke is megejtő bájú szépségével. Úgy, ahogy Bálits Kálmán látta, láttatni akarta velünk.

A művész Nagykanizsán kívül számos helyen mutatta be alkotásait. 1986-ban Kiskunhalason – az Olajipari Galériában – voltak láthatók vízfestményei, később a Szakszervezet Központi Székházában (Budapesten) a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete 75. évfordulójának ünnepsorozatára keretében nyílt önálló kiállítása.

Kálmán tehetségét rajztanárok is elismerték már 1975-ben, amikor Zalaegerszegen bemutatkozott a vasi és zalai rajzpedagógusok tárlatán – mint nem szakmabeli.

Emlékkiállítására 2000 novemberében került sor az Egry József Galériában, a művész ebben az esztendőben töltötte volna be 65. életévét.

Képeit Mádé Károly, a DKG akkori vezérigazgatója ajánlotta az érdeklődők figyelmébe, aki így nyilatkozott: „Bálits Kálmánra nagyon büszkék vagyunk, naponta találkozunk alkotásaival. Domborműve látható a tanácsteremben, festményei több irodában, és Nagykanizsa történelmét ábrázoló mozaikfala az egyik épület falán látható. Sok képet ajándékozott barátainak, az olajipari dolgozóknak.”

(Kanizsa, 2000. november 2.)

**Anna asszony (Kálmán felesége), Mádé Károly vezérigazgató,
Gazda Zoltánné, Gazda Zoltán versmondó, Bálits Károly
(Kálmán bátyja)**

Négy évvel később a Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola galériájában is kiállítással emlékeztek meg róla, amelyet kollégája, Járasi Ildikó iparművész nyitott meg.

Bálits Kálmán festményeivel nagy értéket hagyott hátra. A művészet rajongó szeretete és magas szintű technikai tudása hűen visszatükröződik alkotásain. Alapvetően humanista volt, gyűlölte az érdekek álcát, hitt az emberi közösségekben, amelyek mindig átsegítették a nehezebb időszakokon és ösztönözték arra, hogy tudjon újat adni, a művészek között „törzsgárdatag” tudjon maradni.

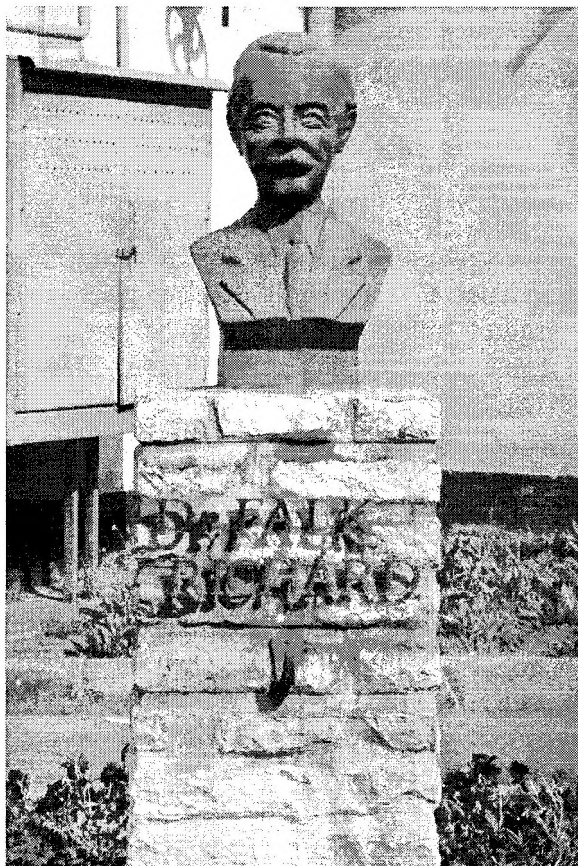
Mindegyik képe külön beszélt, amelyeken – szó szerint – a sokszínűsége törekedett. Terve közvetlen környezetünk felfedezése volt, annak az élménynek a visszaadása, amelyet ő érzékelt, amikor ecsettel a kezében kiült a természetbe. És aki megnézi ezeket a műveket, az bepillanthat a magyar táj és festője lelkébe.

Kálmán első önálló kiállításától (1976) hosszú út vezetett el munkássága kiteljesedéséig. Életkörülményei nem tették lehetővé a hivatásszerű képzőművészeti tevékenységet, így a munka mellett szívós emberi akarat és a tudásvágy töltötte ki életét. Egyéniségéből fakadóan szinte mindent kipróbált a képzőművészet területén, így a festményeken kívül készített domborműveket, mozaikképeket és szobrokat is.

„És minden dolgok mélyén béke él...”
(Juhász Gyula)

Szívesen tervezett – és kivitelezett – emlékérmeket, plaketteket. Készített a Fabik Kupa vívóversenyre emlékérmeket, a Santelli Kupára (nemzetközi vívóverseny) 1989-ben Santelli mestert ábrázoló plakettet. Az ő munkája volt – a Magyar Vívó Szövetség felkérésére – a junior világbajnokságra a plakettérmék megalkotása. Dr. Falk Richárd egyetemi tanárról két mellszobrot készített: az egyik a gépgyár udvarán található, a másik Zalaegerszegen az Olajipari Múzeumban.

Dr. Falk Richárd szobra a DKG udvarán

Bálits Kálmán egyik legnagyobb szabású műve azonban – még ha elsősorban festőnek is tekintjük – a **Történelmi tabló**.

Saját bevallása szerint tízéves kora óta készült a mozaikra. „Nem pénzért és nem a saját dicsőségemre csináltam. E sokat szenvedett, sok győzelmet megért város tiszteletére” – mondta.

Kállai Sándor, a gyár akkori igazgatója beszerezte a szükséges anyagokat, fedezte ennek költségeit, helyet biztosított a kompozíció elkészítéséhez. A tervek 1969 nyarán már megvoltak, s Kálmán három évig dolgozott rajta – társadalmi munkában. Kitartó segítője a „mindenestés” tevékenységben Tóth István esztergályos volt. A 60 m²-es mozaikkép – amely ma is a DKG épületének falán látható – 210 ezer darab, 62-féle színű mozaiklapocskákból áll – 50x50 cm-es mezőméretekben.

Az alkotó így szólt a mű témájáról: „Képszerűen akartam kifejezni a kanizsai vár történelmi szerepét, elődeink gigászi küzdelmeit ebben a térségben. Ízelítőt adni, hogy milyen helyen él a gyárunk és dolgozik bent a ma embere a holnapért.” Ennek megfelelően készült el a tabló.

A mű felső részén a vár távlati sémája látható, amelyet egy 1690-ben, Lipót császár által kiadott emlékérem hátoldaláról rajzolt át a szerző. Alatta – szellemképszerűen – római és tatár csatajelenetek nyitják a sort, aztán a törökkort idéző képek következnek. Az aranymezőben ábrázolt történelmi pillanatok nemcsak lovasokat, katonákat örökítenek meg, hanem a nők, asszonyok áldozatkészségét is. Az újabb kort, az 1848-as szabadságharcot a vörössipkások testesítik meg. A záró múltidéző képek arra is utalnak, hogy a történelmi múlt talaján felépült gyár dolgozói ugyanúgy megküzdének jelenükért, jövőjükért – kemény fizikai munkával –, mint elődeik. A tabló alsó részén szerelő, hegesztő, tervező alak példázza ezt.

És felmerül a kérdés: miért volt mindez, és miért van a gigászi küzdelem? Kálmán megfogalmazása szerint: „...talán a családért, az otthonért, a gyermekért, az utódokért, amit a hármas figura ábrázol: anya, apa és gyermek szivárvány mezőben.”

A mozaikot 1972. november 5-én avatták fel. A gyár dolgozói ma is nap mint nap láthatják, de a város sem feledkezett el erről a monumentális, egyedi alkotásról.

2010-ben a Nagykanizsai Civil Kerekasztal és a Kanizsa Televízió akciót indított „Nagykanizsa 7 csodája” elnevezéssel. Itt a városunkban található természeti és épített csodákra lehetett szavazni. Utóbbi kategóriában a hét helyi csoda közé került a Történelmi tabló is, amely – Bálits Kálmán távozása után is – méltó elismerése a művésznek. Annak az embernek a dicsérete ez, akinek egész életét a tisztesség, becsület, megbízhatóság, önzetlenség jellemezte.

Történelmi tábló
A „csodás” mozaik a DKG-ban

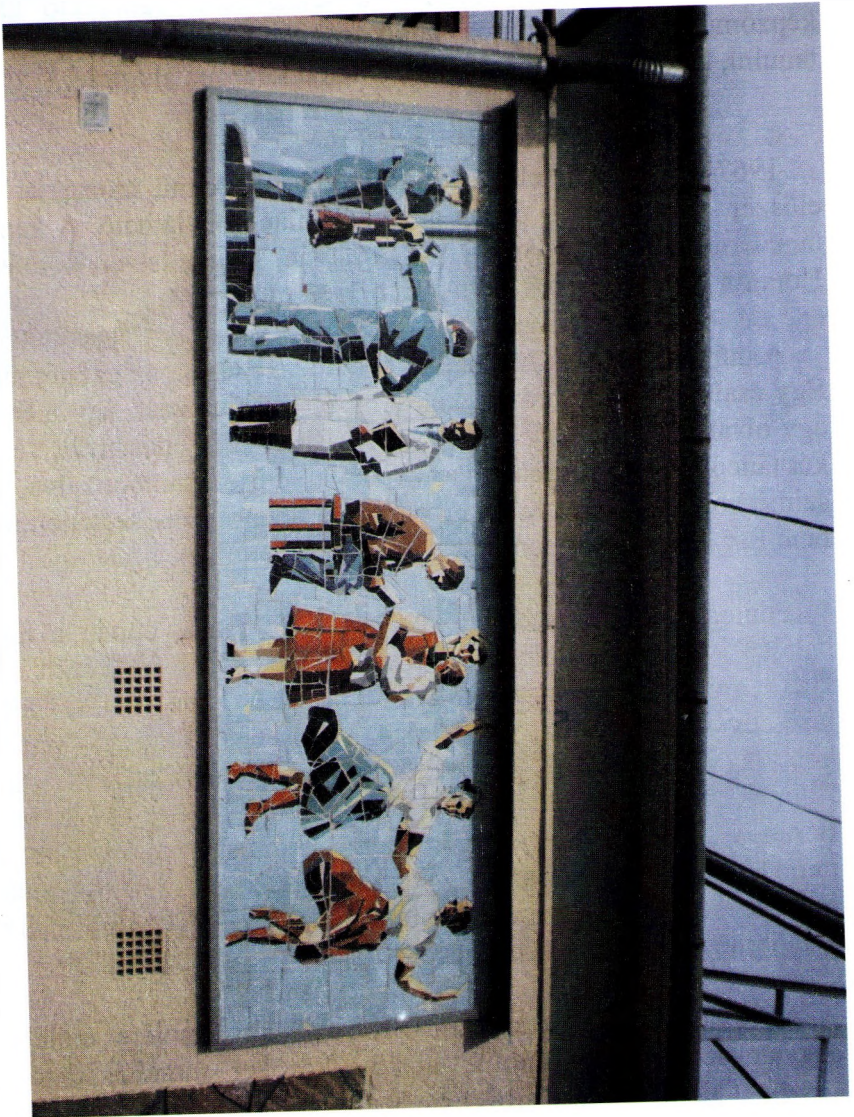
Bálits Kálmán az Erkel művelődési házban kialakított műtermében dolgozott. A helyiség tulajdonképpen a pincében volt, azonban – természetesen Kálmán révén – a szárnyaikat bontogató kanizsai képzőművészeknek fontos találkozóhelyük volt. Itt lehetett tőle tanulni, lehetett vele beszélgetni, lehetett közösen alkotni.

1967-ben készült el a „**Munkát végzők**” című mozaikja, amely először – és sokáig – éppen az Erkel falán volt látható. A kép négy társalkotó – Hersits József, Varga István, Hegyi István kőműves és Horváth István asztalos – nevét is őrzi az utókornak.

A mű a 60-as évek társadalmi berendezkedését, világgképét tükrözi. Egy családmodellt ábrázol: két dolgozó fűrőmunkást, egy mérnököt, egy olvasó embert, egy gyermekét kezében tartó édesanyját, valamint két táncoló nőt. Az eredeti terveken – a sportot szimbolizálva, amely szintén oly közel állt Kálmánhoz – két labdarúgó is szerepelt, ám az nem fért fel az Erkel homlokzatára.

Pontosan 40 esztendővel később, 2007-ben – éppen a művész halálának 15. évfordulóján – a mozaik újjáavatására került sor. A DKG ugyanis eladta a művelődési házat, de ragaszkodott a közkedvelt alkotáshoz, így a kép a cég egészségügyi épületének homlokzatára került át. A mozaik tulajdonképpen „hazatért”, hiszen Kálmán 27 évet, életének csaknem a felét a gépgyárban töltötte. Baranyai Balázs herendi porcelánkészítő vezette az áthelyezési munkálatokat, aki szerint a – vélhetően beltéri csempékből készült – mozaik még 20-30 esztendőt mindenképpen kibír – megőrizve ezzel továbbra is a művész eszmeiségét.

Az avató ünnepségen Bálits Károly, aki testvére emlékét és hagyatékát példásan ápolja, a következőket mondta: „– Külön köszönet illeti Mádé Károlyt és Szabó Józsefet, hogy nem hagyták veszni azt a munkát, amit az öcsém negyven évvel ezelőtt csinált.”

**Munkát végzők
Az Erkel-mozzaik**

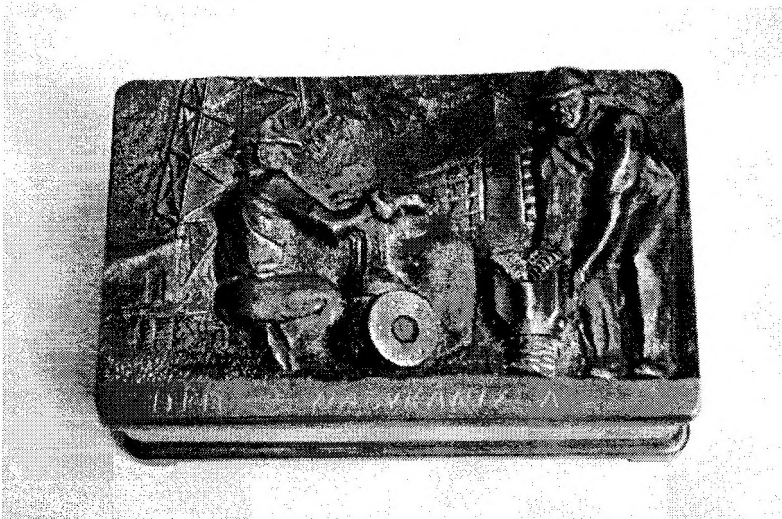
Bálits Kálmán a „csodás” Történelmi tablóról mondta – pedig nem is sejthette a későbbi elismerést –, hogy „életem egyik darabja”. De elmondhatjuk ezt mindegyik alkotásáról: az Erkel-mozaikról, a be nem fejezett bronz domborműről, a szobrokról, a vívóplakettekről vagy egy-egy színpompás festményéről. Tűz, keserűség, indulat, szerénység, gyanakvás, hiúság, tehetség, lokálpatriotizmus. Fogalmak, amelyek jellemezték őt, amelyek meghatározták művészetét, benső világát, alkotókedvét. Kutatta a múltat, de a jelennek élt és a jövőt tervezte.

Hersits József, egykori kollégája egyszerűen a következőket mondta róla: „Nagyszerű ember volt.” És ez minden munkájában megmutatkozik. Csendben, elgondolkodva nézzük alkotásait, hogy megértsük a hangját, bepillantsunk a lelkébe. Érezzük, megengedi ezt. Emberek vagyunk és legyünk azok! – sugallja. Nem lehet vele vitatkozni...

Vívóplakett

Díszdoboz

A múlt és a jelen kapcsolata

Bálits Kálmán rajzkészségére – mint ahogy írtuk – korán felfigyeltek, már az elemi iskolában biztatták képzőművészeti tanulmányokra. Sokat tanult Kisfaludi Strobl Zsigmondtól, de az 50-es évekre jellemző politikai előzmények miatt nem tudta folytatni, amit elkezdett.

1965 óta volt rendszeres kiállító, dolgozott képzőművészeti alkotótáborokban, anyagai számos országos, megyei és olajipari tárlaton szerepeltek.

Kiváló kapcsolata volt a kanizsai művészekkel – Járasi Ildikó, Ambrus Márta, Szarjas Gertrúd és Farkas Marika. Kollégái is nagy figyelemmel és szeretettel beszélnek szerénységéről, munkabírásról és önerőből kifejtett műveltségéről.

Szerénység? 1972-ben a következőket mondta Kálmán a gépgyári mozaikról megjelent cikkben: „– Ha írni akar, írjon a képről. Rólam ne. Miért? Úgy érzem, adottságomnál fogva kötelességem volt ennyit tenni a városomért.”

A művész azonban nem csak kollégáival, művésztársaival állt kiváló viszonyban. Ő volt az egyedüli a városban – az 1990-es évek elején –, aki felvállalta, hogy ellenszolgáltatás nélkül átadja sokéves tapasztalatát, tudását a tehetségesebbeknek. Oktatta a gyermekeket. Vallotta: „A tiszta gyermeki lélek az, ami jól formálható, s ha időben sikerül a szépet, a jót elfogadtatni, az lesz maradandó.”

Kálmán fiatalokat tanít

Kálmánt a munka megnyugtatta, kikapcsolta a hétköznapi gondjaiból. Tudjuk, soha életében nem festett a természet látványa nélkül, és tudjuk, az alkotás volt az élete. Soha nem akart világmegváltó lenni, de amit csinált, azzal láttatni szerette volna tehetségét, belső érzésvilágát.

Rendkívül harmonikus családi életet élt, és felesége, Anna a tevékenységében, munkájában maximálisan mellette állt, mindig segítette.

Bálits Kálmánnak kiváló segítőtársai, tanítványai, kapcsolatai voltak.

A nagykanizsai születésű, Simontornyán élő grafikusművész, *Könyv István János* a helyi bőrgyár homlokzati falára – a 200. évforduló alkalmából – tervezett egy mozaikot. Ennek elkészítése kapcsán kereste fel Kálmánt. Így emlékezett vissza a találkozásra:

„A nagykanizsai művész, akivel már többször beszélgettem a művészetről, az életről, mindig szívesen invitált az akkor a gépgyár művelődési otthonában berendezett műtermébe, ahol barátaival, segítőtársaival dolgozott éppen egy mozaik faliképen.

Bálits Kálmán és Hersits Józsi önzetlenül megtanítottak a mozaik kockák faragására, a fogók és a vágóélek fortélyára, a szerkesztés, az öntés precíz folyamatára, amellyel aztán a képi forma is kialakulhatott. A rideg és kemény színes kockákból összeállhatott a megtervezett falikép... Büszke vagyok rá, hogy tanulhattam tőle. Szívesen foglalkozott a fiatalokkal. A művészetre és az életre, >látásra< és szakmai alázatra nevelt minket...

...megérdemli emberi nagyszerűsége és munkássága, hogy Nagykanizsa hírességei között emlegessék...” (A Simontornyai Bőrgyár már nem működik, de az 1980-ban készült mozaik ma is hirdeti egykori nagyszerűségét.)

Kálmán sok alkalommal találkozott *dr. Bogdán Gertrúddal* is. Egyszer elhatározta, hogy szobrot készít róla. „Művészetének és festészetének mindig csodálói voltunk, különösen a természet és a vidéki élet megörökítése, akvarell festészete adott kiemelkedő alkotásokat az utókor számára” – emlékezett vissza rá a doktornő.

Rózsás János író szintén a barátja volt. Kapcsolatukról így mesélt:

„Az első emlékfoszlány az, hogy amikor az Olajos Kultúrházban valamilyen rendezvényen vettünk részt a feleségemmel, mindig lementünk az épület pincéjébe, ahol Kálmán >műterme< volt, sajnos nem természetes fényben, hanem gyenge villanyvilágításban. Megnéztük, mi az, amin munkálkodik, az rendszerint valami agyagmintázás volt...

A további emlékem az, hogy felfedezte Antal és László fiaink rajzkészségét, és lelkesedéssel taníttatta őket az ábrázolás fortélyaira. Sokat dolgozott a törökorkorabeli vár metszetein, tanulmányozta távlati ábrázolásait. A helyszíni szemléken és agyagrajzokban próbálta felidézni, térben elhelyezni sarokbástyáit és épületrendszerét. Itt jött be Antal fiam szerepe, aki kartonból kivágta, ragasztotta Kálmán barátom rajzai alapján az épületegységeket. Közösen próbálták a mocsárral körülvett vár házait, a kastélyt, templomot, sarokbástyáit betájolva kialakítani. Az volt Bálits Kálmán terve, hogy az elkészült makett alapján valahol a városban egy körülbelül legalább 4x4 méteres méretben, időálló anyagból fel kellene állítani Kanizsa várát. Ebből nem lett semmi, és a karton az enyészetévé lett...

...Sajnos Bálits Kálmán hirtelen és idő előtti halála véget vetett örömteli és baráti találkozásainknak, és ma már csak a tőle kapott erdei tájkép emlékeztet a múlt időre. Végtelenül fájdalmas arra gondolni, hogy még mennyi remek és művészi alkotás kerülhetett volna ki a keze alól, mennyi erő, lendület, alkotókészség szakadt félbe távozásával.”

Kálmán egy végtelen melegszívű, érzékeny lelkű, de rendkívül impulzív egyéniség volt. Nagy intenzitással dolgozott, közben azonban maradt ideje arra is, hogy kollégáira, alkotótársaira figyeljen.

Hersits Józseffel már középiskolás korában megismerkedett, de kapcsolatuk igazából a gyárban kezdődött. A művész felfigyelt munkatársa kezűgyességére és meghívta a műhelyébe, a kultúrház pedig nagyon jó lehetőséget biztosított az elmélyült szellemi és gyakorlati munkára.

Hersits úr visszaemlékezése alapján Kálmán adott lehetőséget a fiatal képzőművészeknek (főiskolásoknak) a további tevékenységre, úgy dolgoztak együtt, mint egy nagy család. Elmondta róla, hogy nagyon körültekintő és segítőkész volt. Tanulni lehetett tőle: nemcsak a festészetet, szobrászatot, hanem a tiszta szépséget, a megbecsülést is. Legalább 300 képet festett, de ezek nagy részét elajándékozta barátainak, ismerőseinek; még külföldre is eljutottak alkotásai. Hobbija a művészet volt, ebben teljesedett ki élete.

Hersits József és Bálits Kálmán több művön dolgoztak közösen, így – ahogy írtuk – az Erkel-mozaikon is. A DKG-ban kialakult kapcsolatuk családi barátsággá szövődött, amely soha nem szakadt meg. Alkotótársa most is szívesen, szeretettel, lelkesedéssel mesél róla és arról, hogy emlékéet a kanizsai művészbartái továbbra is őrzik. Tanítása máig hat...

„Egyetlen fa sem érzi magát boldogtalannak.”

(Pascal Blaise)

Emléke ma is él

Bálits Károly, Kálmán testvére így emlékezett vissza a család életére, öccse pályakezdésére, tevékenységére:

„A családban apai részről jó művészi tehetségek voltak, többen kiváló manuális készséggel rendelkeztek. Nagyon sok művészkedő hajlamú egyén volt az ősök között is, többek között rajztanár és festő. Édesapánk is jó kézügyességgel rendelkezett, ügyesen faragott, édesanyánk pedig nagyon szépen horgolt. Így a kvalitást a gyermekek hozták magukkal.

Az >örökség< legjobban Kálmánnál mutatkozott meg, aki már négyéves korában agyagból jobb körtét tudott készíteni, mint a család többi tagja. 1942-ben – hétesztendősen – pedig már rajzolt. Balkezes volt, de mind a két kezével festett.

A sportban is jeleskedett édesapánk, jól tornászott. Kálmán szintén tehetséges sportoló volt, többek között az ifjúsági teniszválogatott-keret tagja volt, de sajnos a városban nem működött olyan teniszélet, amely őt igazán segíteni tudta volna.

1945 után rettenetesen szegény volt a család. Nagyon kegyetlen sorsban éltünk, s volt olyan nap, hogy nem tudtuk, holnap eszünk-e. Édesanyánk, hogy zsír legyen, a karikagyűrűjét vette le... Édesapánknak egy inget adtak a barátok, hogy a másikat ki lehessen mosni... Így Kálmánnak is sanyarú sorsa volt, még '45 után is – apánk jegyzősége miatt. 1958-60 körül kezdődött a >lélegzésünk<...

Kálmán a technikumban, ahol tanult, szintén dolgozott, művészi alkotásokat készített. Az osztálytársai javasolták neki, hogy jelentkezzen képzőművészeti pályára, és el is ment felvételizni. „Az

utolsó >rostánál< ott volt Pátzay Pál rektor is. Az öcsém mellé állt, amikor egy idős embert kellett megmintáznia. A 19 éves ifjúnak egészen más volt a nézete, mint a szobrászművésznek, és vitába keveredtek. Így Kálmánt nem is vették fel, többet pedig már nem próbálkozott.

Ezután Gyöngyösre került dolgozni, majd – a katonaság és a fűzfői munka után – vissza Nagykanizsára. Az itteni tevékenységét, alkotásait pedig sokan ismerik, és köszönjük, hogy most is igyekeznek ápolni Kálmán emlékét, hagyatékát...”

Anna asszony, Kálmán felesége

Tornyos Ferenc: Emlékező gondolatok

„A hatvanas évek derekán Kállai Sándor igazgató megbízott az épülő görgösfúró- és armatúraüzem gépészeti beruházásának irányításával. Az új üzem építészeti kialakítása valójában nem volt alkalmas a tervezett funkció ellátására, alacsony, daruzatlan típusterv lévén, de hát >alea iacta est<..., mégis életet kellett lehelni falai közé. Igyekeztem színdinamika alkalmazásával élénkíteni nyomott légkörét, s legalább a géptelepítéssel, a technológia sorrendjének megfelelő kialakításával javítani az adottságokon.

1966-ban a beruházás befejeztével kinevezést kaptam az üzem irányítására. Az igazi munka ezzel vette kezdetét: újítások sorának alkalmazása, a termelékenység növelése érdekében új gyártóeszközök tervezése, kisgépek beszerzése, a daruzás megoldása. Céljaink megvalósítására hihetetlen pezsgő kapcsolat alakult ki a tervezés, műszaki fejlesztés, a GYEGO és az üzem között, hiszen ekkor már viszonylag fiatal, energikus, innovatív műszaki gárda irányította a folyamatot. Mindnyájan a tenni akarás, a fejlődés megszállottjai voltunk, s az eredmények nem maradtak el.

Ekkor az üzem egyik MEO-s csoportvezetője Bálits Kálmán volt, akinek művészi adottságaira beszélgetéseink kapcsán figyeltem fel. Őt is magával ragadta ez a pezsgő újító légkör, így amikor egyszer szóba került köztünk, hogy nem volna-e kedve a görgösfúró műhely egyik üres falára egy, az itt folyó termeléssel kapcsolatos domborművet készíteni, igent mondott. Igaz, ekkor még nem álmodtunk bronz vagy mozaik megoldásról, maradt tehát a gipsz alkalmazása, de megszületett az alkotás, és elhelyeztük a műhely belső falfelületén. Természetesen ezt követően minden látogatónak felhívtam a figyelmét arra, hogy ezt az egyik munkatársunk készítette – annak bizonyítékaként, hogy mennyi kreatív szakember dolgozik gyárunkban.

A művészi adottságokat messzemenően támogatta Németh László SZB-titkár, s maga az igazgató, Kállai Sándor is. Így került sor 1969-ben arra a beszélgetésre Kálmán és közte, amelynek eredménye lett az a monumentális mozaikkép, amely a görgősfúró- és armatúraüzem irodaépületének falán nyert elhelyezést.

1970-ben magam is más munkakörbe kerültem, Bálits Kálmán is később az asztalosműhely csoportvezetője lett, de művészi alkotásaival mindvégig találkozhattam.

Kálmán rajongott a természetért, lelki alkata, belső indulatai, feszültsége valójában akkor nyert feloldódást, amikor vázlatkönyvével vagy festőállványával kivonulhatott, megcsodálhatta a mindent körülvevő táj szépségét, amelynek csendjét csak a madarak csodálatos koncertje törte meg. Így születtek szebbnél szebb akvarelljei, amelyek színei oly varázslatosan tükrözik a zalai táj vagy népi építészetünk sajnos ma már meg-megrokkadó hajlékait. Mesterien kezelte az ecsetet, őszi képei, a sárgába, vörösbe öltözött fák színekavalkádja lenyűgözi az embert.

Nemegyszer volt alkalmam megcsodálni kisplasztikáit, szoborportréit. Szerencsére a gyár technikai adottságai, az, hogy saját öntőműhelyünk volt, amely úgy alumínium-, mint bronzöntésre is alkalmas, lehetőséget teremtett nem csak gyártmányaink alkatrészeinek öntésigényeit kielégíteni, de kisebb művészi alkotások kivitelezésére is. Természetesen ez ismét csak az ott dolgozók szakmai felkészültségét feltételezte.

1980-ban Kállai Sándor nyugdíjba vonult, és a helyére én kerültem. Előtte – mint műszaki igazgatóhelyettes – még irányíthattam azt a nagyarányú fejlesztést, amelynek során új termelőüzem, MEO épült, s amelynek egyik létesítményébe – ahogy említettem – Kálmán került ki egyik vezetőnek.

Kinevezésem után újabb beruházások indultak, és egyúttal tovább kívántuk színesíteni, szebbé tenni környezetünket. Már a görgősfűró – armatúraüzem építésekor felvetődött az üzem előtti parkosított területen egy képzőművészeti alkotás elhelyezésének gondolata, amely akkor minden jelentősebb beruházásnál előírás is volt. A Képzőművészeti Alap kijelölte a művészt, s a feladat egy Thury György várkapitányt ábrázoló lovas-szobor elkészítése volt. Az alkotás azonban határozott elutasítást nyert az akkori vállalatvezetés részéről, így nem állítottuk fel. A hely azonban igényli, hogy tisztelegjünk eleink hősi harcai előtt, ezért kértem Kálmánt, gondolja meg, miként felelhetnénk meg eme követelményeknek egy szerényebb emlékhely kialakításával. Így született meg az egykori várkapitány bronz mellszobra és került a park szélén elhelyezésre.

Visszatérve: a nyolcvanas évek legnagyobb beruházása – egyben a gyár fennállásának 40 éves jubileuma – 1984-ben valósult meg, amikor átadásra került lenti üzemünk, elkészült Nagykanizsán az igazgatósági épület, illetőleg több egyéb ipari létesítményünk. Úgy éreztem, hogy a DKG töretlen fejlődése, múltja, a küzdelmekkel teli négy évtized lehetőséget biztosít ismét egy nagyobb képzőművészeti alkotás létrehozására.

Kálmánnal beszélgettünk erről, és kialakult bennünk egy olyan terv, hogy egy más jellegű történelmi tablón megpróbálja áttekinteni a gyár tevékenységét, szemléltetni munkánkat és a magyar szénhidrogénipar kapcsolatát. Elkészítette vázlatát, amelyet négy tablóra bontva kívánt megvalósítani. Hatalmas munka kezdődött: agyagból megformálni az adott képet, elkészíteni az öntősablont gipszből, az öntőműhelyben beformázni, majd kiönteni, kikészíteni, utána pedig keretbe rögzíteni. Az első két leöntött tablóképet elhelyeztük az új irodaház igazgatósági tanácstermében, s ide kerültek a továbbiak mintái is.

1990-ben nyugdíjba vonultam. Sajnos nem érhettem meg a gyárban, hogy ez a terv megvalósulhasson, és tudomásom szerint a történelmi tabló nem készült el teljes terjedelmében.

Bálits Kálmán barátunk, munkatársunk feszültségekkel teli életútja drámai hirtelenséggel véget ért. A sors nem volt kegyes hozzá, hiszen adottsága, képessége sokkal többre jogosította. Mégis mindazok, akik ismerték szerény személyét, megismerhették művészi munkájának sokoldalú megnyilvánulásait, alkotásait – valamennyiünknek maradandó élményt nyújtva –, tisztelettel emlékeznek alakjára.”

OKLEVÉL

Nagykanizsa 7 épített csodájának
birtokosa

Bálints Kálmán: Történelmi tabló
Alsóvárosi templom

Nagy-Magyarország-emlékmű
Zsinagóga

Szentháromság-szobor

I. világháborús hősi temető

Török kút

a Nagykanizsa épített értékeire büszke polgárok
szavazatai alapján

Nagykanizsa, 2010. április 19.

István Békési,
a Nagykanizsai Civil Körözet elnöke

Marton István
Nagykanizsa ügyvezető elnöke és
polgármestere

Nagy Imre
a Kanizsa 100/200
1917-2017

**„Mert szép a világ, úgy taláalom...”
(Babits Mihály)**

Járasi Ildikó iparművész közeli kapcsolatban állt Bálits Kálmánnal. Ezekkel a gondolatokkal emlékezik vissza alkotótársára:

„Lejártam hozzá az Erkel pincéjébe, mint annyi gyermek. Nagyon kedves társaság gyűlt nála össze, baráti beszélgetés folyt a művészetről, a művészetért. Én igazán nézni szerettem, ahogy dolgozik, elsősorban a mintázása érdekelt. Sok mindent tanultam tőle – később is, de ő szintén kedvelte, ahogy alkotok.

Többször vettünk részt együtt művésztelepeken, így Zalaszentgróton és Nagykapornakon is. Kálmánt mindig meghívták ezekre, nagyon jó volt a hangulata, a természete. Irigyeltem azért, hogyan tud ilyen frissen, üdén dolgozni. Mindig nagy volt a munkakedve. Boldog volt, ha körülvették, örült, hogyha segíthetett valakinek. A művésztelepek lényege éppen az volt, hogy tudtunk egymás tevékenységének, működésének örülni.

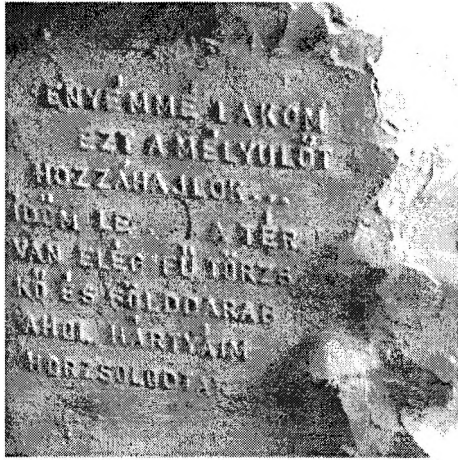
Engem főleg az akvarellfestészete ragadott meg, ebben is nagyon sokat tanultam tőle. Átragadott rám a munkatempója, munkaszeretete, lendülete. Tudott lelkesedni a másik tevékenységéért is. Szerette az embereket, különösen a gyermekeket, mindenki gyermekét. Soha nem panaszkodott, és egy cseppnyi önzés sem volt benne.

Egyszer elkísért egy helyre, és mindketten megfestettük ugyanazt a képet: Kálmán akvarellben, én olajban. Ez volt az egyetlen együttműködésünk, de nagyon sokat találkoztunk. Ha beállítottunk egy tárgyat, azt megbeszéltük. Akkor is elfogadtuk őt mesternek, amikor főiskolai művésztanárok is jelen voltak.

A bronz dombormű

Szerette a szobrászatot és a domborműveket is, valamint a bronzöntést. Sok tapasztalat gyűlt fel benne. Sajnos távozásával ez a folyamat megállt, pedig ma is szükség volna rá – különösen a fiataloknak lenne ez igazán fontos. A városnak volt egy művészszelleme, és ez most – a hely, az összetartó erő – nagyon hiányzik.

Csodáltam Kálmán rettenetes gyorsaságát is. Pillanatok alatt >feldobta< a képet. Ezt csak az tudja megcsinálni, akinek örült gyakorlat van a kezében. Azt szoktuk mondani, hogy kell 500 rossz rajz, hogy egy sikerüljön, de neki nem volt egy rossz rajza sem. A tájképek mellett portrékat is festett, de a zalai dombság állt hozzá a legközelebb. Rettentő tájszeretete volt, nagyon tudott gyönyörködni benne.

Többrétegű ember volt. Szobrot készíteni és akvarellt festeni: nem egyszerű. Más-más lelkivilág kell hozzá, és Kálmánban megvolt mind a kettő. És ne felejtjük el azt sem, hogy dolgozott is a gyárban. Művészet és munka – nagyon sok együtt, mert mindegyik egy embert kíván. Én mégis azt hiszem, hogy ő a szíve mélyén művész volt. A temperamentuma, a lelke, a művészszeretete, a színekhez, formákhoz való >viszonya< csodálatos volt. Én sokkal több lehetőséget adtam volna neki...

Nagyon sajnálom, hogy nem tudta befejezni a teljes bronz domborművet, megítélésem szerint ez a legjobb alkotása. A szakma minden csínja bent van, az elkészült képekben megmutatkozik kiváló szobrászati és bronzöntési tudása. Természetesen utóbbi csapatmunka, segítették is ebben kollégái.

Kálmán mindent megszállottsággal csinált – teljes elhivatottságból. Neki az alkotás nem megélhetést jelentett, hanem egy iszonyú nagy szerelmet. Jó volna, ha lennének követői...”

Bálits Kálmán elismerései

Kiváló Társadalmi Munkáért

1965 – Aranyérem

Kiváló Dolgozó jelvény

1972. november 5. – a Történelmi tabló avatásakor

Bányász Szolgálati Érdemérem bronz fokozata

1978. szeptember 3. – érdemes és eredményes munkával eltöltött szolgálati ideje elismeréséül

Emléklap

1988. április 26. – Emlékplakett: a DKG fejlesztése érdekében végzett kiemelkedő munkájának elismeréseként

Bányaipari Dolgozók Szakszervezete nívódíja

1988. szeptember – Művészeti nívódíj: a bányászokért végzett kiemelkedő művészeti tevékenységéért

Bányász Szolgálati Érdemérem ezüst fokozata

1988. szeptember 4. – érdemes és eredményes munkával eltöltött szolgálati ideje elismeréséül

Bányász Szolgálati Érdemérem arany fokozata

1991. szeptember 1. – érdemes és eredményes munkával eltöltött szolgálati ideje elismeréséül

**„Csak látogatóba
jöttél ide,
ezért állj meg,
és érezd
a virágok
illatát.”**

(Walter Hagen)

IPARI ÉS KERESKEDELMI
MINISZTER

BÁLITS KÁLMÁN
részére

ÉRDEMES ÉS EREDMÉNYES MUNKÁVAL ELTÖLTÖTT
SZOLGÁLATI IDEJE ELISMERÉSÉÜL

A

BÁNYÁSZ SZOLGÁLATI ÉRDEMÉREM

arany fokozatát
adományozom

Budapest, 1991. szeptember 1.

Bodoltó
miniszter

Utószó

Bálits Kálmánról 1985-ben „A közérthető művész” címmel jelent meg írás. Úgy érezzük, ez a szöszerkezet sokat mond. Szól az alkotó látásmódjáról, szól a közönséggel való kapcsolatáról. Látjuk, hogy egyszerre tud mindnyájunknak üzenetet közvetíteni.

Jellemző volt Kálmán elismertségére, hogy Mózes Pál, az akkori tanácselnök nyitotta meg az egyik kiállítását. Beszédében a következőket mondta: „Ő az, aki kisebbségnek hiszi magát a valóságnál, holott amatőr tudását a művészetre fejlesztette. Különben értékeltük munkáját, tudását, hitét, értik őt munkatársai is, akiknek egyébként a művezetőjük. A gazdasági tevékenység nem ellentéte a művészeti szellemnek, hanem mindkettő szebb lesz és gazdagodik általa.”

Az alkotótársak, kollégák elfogadták tiszta, őszinte festői egyéniségét, művészetét, amelyben nagy szerepe volt a város legnagyobb múltú üzemének is. Ilyen teljesítmény csak akkor és olyan helyen lehetséges, ahol értik az ihletet és a hozzájuk szóló műveket.

Kálmánban és képeinek, szobrainak, domborműveinek nézőiben folyamatosan belső kérdések merültek fel: Képes-e megújulni? Meg tudja-e haladni önmagát? A válasz egyértelműen az, hogy ez mindig sikerült neki. Egy-egy elkészült alkotásával megint és megint újat mutatott – megőrizte a hagyományt is. Olyan témákhoz fordult és olyan módszerekhez nyúlt, amelyekhez korábban nem, de megbirkózott velük. Megvolt benne a megújuló képesség – mindannyiunk öröme.

Bálits Kálmánnak számtalan kiállítása volt – Nagykanizsától Gyöngyösösig. A zalai tájakon, a Murán kívül lefestette Riminit és Köszeget, készített csendéleteket és Mensáros-portrékat. A

zalaegerszegi városképek grafikában maradtak ránk, mozaikjai a DKG épületeit díszítik. A Történelmi tabló elismerését, amely Nagykanizsa történelmének egy nagyon kicsi, sűrített ábrázolása, bronztábla őrzi. Az Erkel-mozaik is „hazatért” és újjáavatták.

Kálmán kiváló sportember is volt – mint jeleztük: első osztályú kézilabdázó, fáradhatatlan teniszklub-vezető. Életébe a művészetten kívül is sok minden belefért.

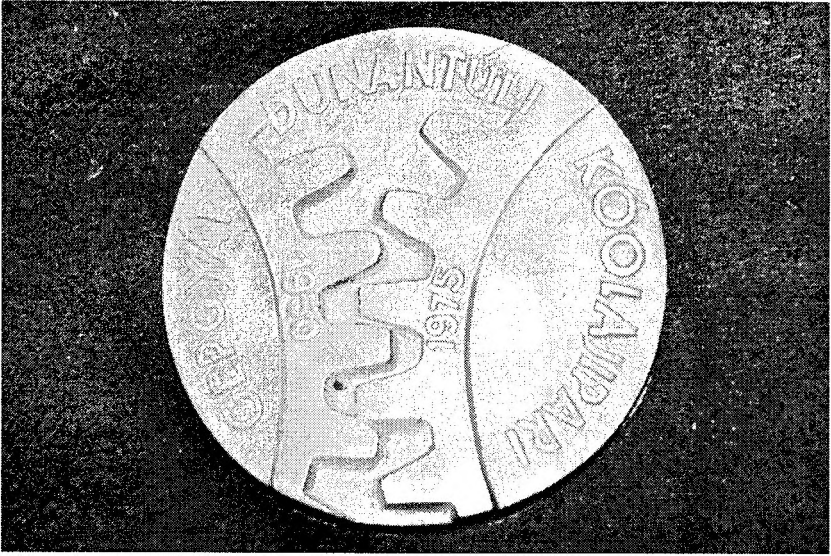
Fantasztikusan precíz, nagy teherbírású alkotó volt. Nagyon sokat festett, élt-halt a munkájáért. Szenvedélye volt a tanítás is, az, hogy tudását átadja a fiataloknak, alkotótársainak – maximális segítőkészséggel. Tájképein süt a nap, besüt az ágak, a levelek között, és ezt a derűt sugallta környezetének, a festészete iránt érdeklődőknek. És ezt érezzük ma is, ha megállunk egy-egy festménye előtt.

Bronz domborműve befejezetlen maradt, de mindenképpen szimbolizálja azt a hatalmas életerőt, energiát, amely az ő művészi tevékenységét jellemezte.

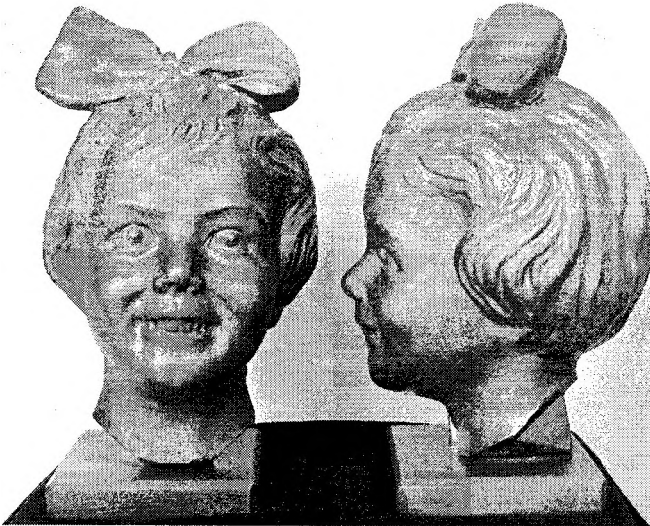
Hersits Józseftől egy beszélgetésünk alkalmával megkérdeztük, mennyire volt Kálmán tényleg elismert művész életében. Ő azt mondta, lehetett volna jobban az. Bízunk abban, hogy ez a könyv pótolja egy kicsit a hiányt, és újra felidézi emlékét, alkotó munkásságát. Nagyszerű ember volt, s ezt személyes ismeretségünk révén is igazolhatjuk.

„Ha lelked derűs és tiszták a céljaid, jókora utat tehetsz meg előre” – mondta Goethe. Kálmán így élt, cselekedett és alkotott. Nagy utat tett meg – előre, gazdag életpályát írt le. Művészetét még akkor is teljesnek érezzük, ha ma már nincs folytatás...

Bálits Kálmán utolsó festménye a „Szénásszekér”. Jelkép-értéke van. Elvitte magával őt is – egy másfajta hosszú útra...

A szeretett munkahely

A kedvenc anyag: a bronz

Akik segítettek...

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik a könyv létrejöttében segítettek, és így is ápolják Bálits Kálmán emlékét, hagyatékát:

Bálits Károly

Bán Adrienn

Dr. Bogdán Gertrúd

Hajdu György

Hersits József

Dr. Horváth György

Dr. Horváth Györgyné

Járasi Ildikó

Könyv István János

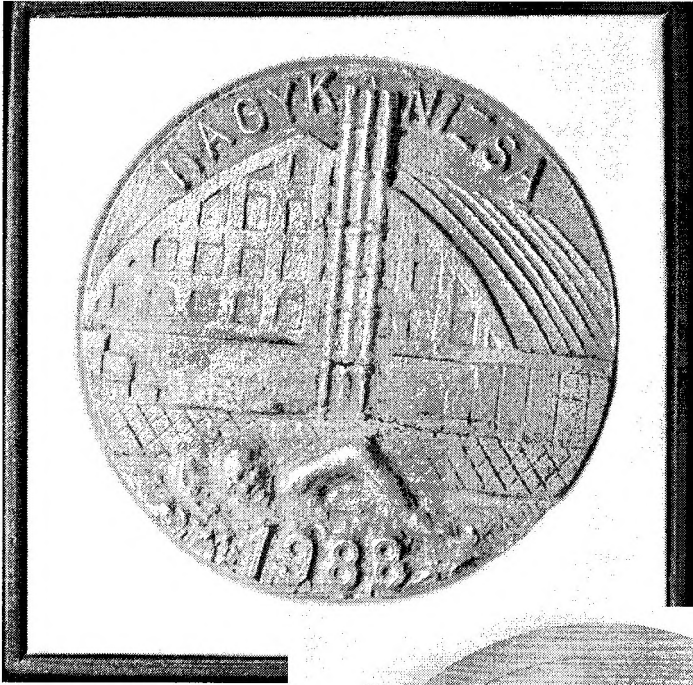
Piecs Adrienn

Rózsás János

Tornyos Ferenc

**„Légy, mint
a fű-fa, élő,
csoda, és
megcsodáló,
titkát
ki nem beszélő,
röpülő,
meg-nem-álló.”
(Kosztolányi Dezső)**

Kálmán szívesen készített plaketteket

Tartalomjegyzék

Előszó	1
Akiről a könyv szól...	3
A sokoldalú művész	5
A múlt és a jelen kapcsolata	19
Emléke ma is él	25
Bálits Kálmán elismerései	38
Utószó	41
Akik segítettek...	44

Ez már a múlt...

ISBN 978 963 89 0183 5

9 789638 901835